

Hb 996

DEPARTMENT VAN DEN INHOUD
DEEL I
DEEL II

DE
BETEEKENIS VAN DEN ISLĀM

VOOR ZIJNE

BELIJDERS IN OOST-INDIË

DOOR

DR. C. SNOUCK HURGRONJE.

HEINRICH THORBECKE

LEIDEN,
E. J. BRILL.
1883.

ع [ميسلياوم]

BETREKKNIS VAN DEN ISLAM

VOOR ZIJNE

BELIDERS EN GOSTAANDE

HEDEN
R. J. BRILL
1858

DE BETEKENIS VAN
DEN ISLĀM VOOR ZIJNE BELIJDEERS IN OOST-INDIË.

DOOR

Dr. C. SNOUCK HURGRONJE.

Het is meer vermakelijk dan vruchtbaar iemand te hooren uitweiden bijv. over de betrekkelijke waarde van Boeddhisme en Christendom, wanneer hij daarbij blijken geeft het over den juisten inhoud der vergeleken begrippen eigenlijk met zichzelf niet eens te zijn! Toch is deze wijze van zaken te bespreken wel de meest gewone. Bij tal van schrijvers vindt men oordeelen over de beteekenis van den Islām in Oost-Indië, meestal in negatieve zin, maar met argumenten, die zich evenzeer vóór het tegendeel laten gebruiken. Beschouwt men de uitspraken dier auteurs van naderbij, dan gevoelt men al dadelijk, dat hunne methode schromelijk verward is, en meer nauwlettend onderzoek doet ons hunne eerste zonde, de moeder van alle andere, ontdekken: zij meten zonder maatstaf, zij beoordeelen het gehalte van den Islām bij zijne belijders in Oost-Indië, zonder te weten waaraan men dien toetsen kan. Inderdaad zijn juiste begrippen omtrent de geschiedenis van den Islām en eenige kennis van de wijze, waarop hij in andere landen heeft gewerkt, noodig om den

waren toetssteen te vinden. Vergunt mij dus, ter inleiding mijner bespreking van dit onderwerp, u een en ander uit de ontwikkelingsgeschiedenis van dezen godsdienst te herinneren, dat tot het zuiver stellen der vraag leiden kan.

Ruim 12¹/₂ eeuw geleden stierf te Medîna de profeet, die zich er op beroemde een „ongeletterde” te zijn en die toch der menscheit als erfenis een Boek naliet, dat reeds wonderen gewrocht had bij zijn leven en nog grootere werken zou na zijn dood. Mohammed was niet meer, maar de Qorân bleef; door Allahs woord bezielde ging eene keurbende van geloovigen de wereld in, om de menschen te dwingen tot Islâm d.i. onderwerping aan Allah en de bevelen, door zijnen gezant overgebracht. Weinig had de Godsgezant, toen hij 23 jaren te voren de eerste schrede op de profetenloopbaan zette, de gevolgen van dien stap kunnen vermoeden. „Verder gaan of terugtreden!” dit riep de logica der feiten Mohammed bij herhaling met gebiedende stem toe. En hij ging verder: gevoelde hij zich eerst slechts geroepen het heil, dat zoovele volken in de kennis der wet van Allah reeds bezaten, aan zijne stamgenooten te brengen, — zijne zending breidde zich allengs uit tot andere, tot alle Arabieren, ja tot de gansche menscheit; zelfs de Joden en Christenen, die Allah reeds kenden, ingesloten. Met deze voortdurende uitbreiding van zijn werkkring hing eene wijziging van Mohammeds levensbeschouwing innig samen, die niet zonder invloed bleef op den inhoud der latere openbaringen. De Islâm was dus reeds bij Mohammeds leven geene onveranderlijke grootheid; na zijn dood was hij dit evenmin. Trouwens de geschiedenis leert op elke bladzijde, dat ook godsdiensten niet volwassen geboren worden, maar opgroeien onder zeer verschillende invloeden. Toch heeft men zich dit proces bij den Islâm gewoonlijk te schielijk afloopend voorgesteld. Wel weet men, dat ook hier ketterijen ontstonden, als Sji’itisme en andere

-ismen bekend; maar de Islâm zelf bleef, zegt men, onbesmet; hij leefde onder alle hemelstreken zonder van kleeding of diët te veranderen. De godsdienst der besten onder de Arabieren, die sedert het jaar 632 de wereld overstroonden, is de Islâm, die thans nog door alle vrome moslims wordt beleden. Weliswaar zijn sommige legenden, gebruiken, wetten zelfs, eerst later ontstaan; doch dit betreft kleinigheden, zoodat hij, die den Islâm wil leeren kennen, niet beter kan doen dan den Qorân en Mohammeds leven bestudeeren. Zoo meende men en meent men dikwijls nog.

Voor deze, in wezen rechtzinnig-moslimsche, beschouwing is in de laatste jaren door ijverige studie der geschiedbronnen, al lengs de historische in de plaats getreden. Ware een godsdienst, die bij zoovele verschillende volken ingang vond, sedert zijn ontstaan bijna onveranderd gebleven, dan zou hij hun slechts als een los kleed omgehangen zijn; immers het volkskarakter laat zich niet vermoorden. Is hij daarentegen — en wie zal het loochenen? — hun in merg en been gedrongen, dan moet er aanpassing plaats gehad hebben, die geen der beide elementen ongewijzigd liet.

En zoo is het geweest. Mohammeds godsdienst en de Islâm van later tijd staan tot elkaar als het zaadje tot de volwassen plant. De volken, voor wie de Islâm de grootste beteekenis kreeg, hebben zelven ook het meest tot de vorming van zijn karakter bijgedragen. Zij openden voor zijne ontwikkeling zekere wegen en sloten tegelijkertijd andere voor hem af. Zeer, zeer veel zou er in den Islâm geheel anders uitzien, wanneer deze zijne leerjaren niet in West-Azië, maar bijv. in Europa had doorgebracht. Mohammeds godsdienst heeft drie eeuwen van strijd om het bestaan, van opgewekt leven dus, gekend; een tijdperk, dat men niet zonder recht met de veelbewogen eerste 3 eeuwen des Christendoms heeft kunnen vergelijken¹⁾. Eerst in de woelingen der in

---

1) M. Th. Houtsma, de strijd over het Dogma in den Islâm tot op el-Ash'ari pag. 141.

den boezem des Islâms zelf ontstane richtingen, door den strijd tegen eene te sentimenteele opvatting der betrekking tusschen God en den mensch, en vervolgens tegen een te rationalistisch godsbegrip, kwam het moslimsche dogma tot zelf bewust leven. Na drie eeuwen was de rechtzinnige geloofsleer vastgesteld; sedert is zij in hoofdzaak dezelfde gebleven en werden afwijkingen van de hoofdogmen niet meer geduld. Langer duurde het, voor dat de Islâm een vredesverdrag gesloten had met de mystieke neigingen der hem onderworpen Arische volken. Sedert de 11de eeuw kent men den veiligen middenweg die den moslim, zonder zijne rechtzinnigheid in verdenking te brengen, tot eene inniger betrekking met het Hoogste Wezen leidt, dan de vervulling der geboden alléén.

Ook op het gebied der practijk bleef na Mohammeds dood een ruimer veld open voor den strijd der meeningen dan een oppervlakkige blik op de rechtzinnige overlevering wel doet vermoeden. De ontwikkeling der plichtenleer gaf ook tot vorming van partijen aanleiding en tot heden toe heerscht hierin niet dezelfde eenstemmigheid als in de leer des geloofs. Wel verloor de strijd spoedig al de heftigheid, die hem eerst kenmerkte en waren de leerlingen hier verdraagzamer dan de meesters. Maar eene volledige fusie kwam niet tot stand en van de talrijke fiqhscholen, die in den loop der eerste eeuwen ontstonden, bestaan vier tot heden voort en hebben drie nog groote beteekenis. Gelukkig achten echter de aanhangers der verschillende scholen het plichtmatig de (betrekkelijk onbeduidende) verschilpunten te beschouwen als door Allah zelf zoo gewild en elkander daarom niet te verketteren. Men dwaalt dan ook volkomen, wanneer men, gelijk sommige schrijvers over den Islâm in O. Indië, aan het maken van propaganda voor eene andere dan de aldaar heerschende Sjafi'itische school eenige beteekenis hecht of zelfs voor toeneming van fanatisme als gevolg dáárvan vreest.

Na ongeveer drie eeuwen dan stond tot in de kleinste bijzonderheden vast wat de moslim te gelooven, te doen en te laten had. De Islâm had de volle rijpheid des levens bereikt, niet slechts wat zijn karakter, maar ook wat zijne uiterlijke verschijning be-

treft. Kerk en staat zijn hier, gelijk men weet, één en ondeelbaar. De heilige krijg had den moslimschen naam overal geducht gemaakt; de pretensie, dat de gansche wereld van rechtswege moslimsch gebied is, die thans eene belachelijke aanmatiging schijnt, wekte toen slechts angst. Eenmaal zouden geene kâfirs meer bestaan, behalve de belijders van andere Openbaringen Gods, Joden en Christenen, aan wie op vernederende voorwaarden het recht van bestaan verzekerd bleef, mits zij, zoo al niet de waarheid, dan toch de heerschappij van den Islâm erkenden.

Niet lang daarna kon deze hoop, door de werkelijkheid beschaamd, slechts door het krachtigst geloof levendig gehouden worden. Zelfs de stoute wijze, waarop het jeugdige Turkenvolk zich aangordde om Allahs wil in dezen uit te voeren, kon der niet-moslimsche beschaving slechts een voorbijgaanden schrik aan jagen. Op den duur waren de steeds talrijker staatjes, waarin het eenmaal zoo bloeiende moslimsche Rijk verbrokkeld werd, hoogstens in staat het eenmaal verworvene te verdedigen; aan nieuwe veroveringen werd zelden gedacht. En waar deze, gelijk bijv. in Hindostan, nog plaats hadden, stonden zij op zichzelf; ofschoon voor den godsdienst van groot gewicht, dienden zij toch meer om het gebied van een of ander moslimsch vorst, dan om den Dâr al-Islâm te vergrooten.

Tot de stranden, door de Indische en Chineesche zeeën bespoeld, strekten de moslimsche legers hunne zegevierende tochten niet uit. Toch kwamen reeds vroeg geloovigen naar deze gewesten ten handel en vond hun godsdienst hier en daar aanhangers. Heilige oorlog is niet het eenige middel om het ware geloof uit te breiden. Zelfs mag men, volgens de theorie, slechts dan tot aanwending van geweld overgaan, als vermaning en prediking vruchteloos zijn gebleken. De Islâm kent zoomin zendelingen als geestelijken, aan wie herderlijke plichten zijn opgedragen. De geestelijke, als men hem zoo noemen wil, gaat slechts voor bij de gemeenschappelijke

godsdienstoefeningen; wat „zielzorg” aangaat, is het eene der voornaamste zedelijke verplichtingen van elk moslim de broeders te gelegener tijd „tot het goede aan te sporen en het kwade te verbieden.” Hier heeft men dus inderdaad een „koninkrijk van priesters” ¹⁾; en zendelingen zijn zij allen tevens. Deze taak der zending wordt door de Mohammedanen inderdaad ernstiger opgevat dan het bevel: „predikt het Evangelie aan alle creaturen” door vele Christenen, die dit vrijelijk aldus overzetten: zorgt vooral dat de Javaan geen Christen wordt!” De geloovige kooplieden, die handel dreven in het verre Oosten, namen zich bij lang verblijf of duurzame vestiging vrouwen uit de kinderen des lands. Zoo ontstond de moslimsche familie, die door den vrij algemeenen bekeeringsijver aldra aan wies tot eene gemeente. De bekeering van een Inlandsch vorst of ook het succes van een Arabisch avonturier was voldoende om hieruit een staatje te vormen; daarna ging men niet zelden tot heiligen krijg tegen ongeloovige stamverwanten over en zoo kon uit zwakke beginselen een vrij aanzienlijk moslimsch rijk ontstaan. Op deze wijze ging het aan de kusten van Malabar en Coromandel en het was zonder twijfel vooral van hier uit, dat de Islâm zich over den O. I. archipel verbreidde. De bewoners van den Dekkan, die zich als bemiddelaars van den handel tusschen de moslimsche staten en Oost Indië in grooten getale vestigden in de havensteden dezer eilandenwereld, waren als door de natuur der zaak aangewezen om hier de eerste zaden van den nieuwen godsdienst uit te strooien. Arabieren, vooral dezulken die onder den naam van sajjids of sjeriefen voor afstammelingen van den Profeet doorgingen, vonden dan later eene welkome gelegenheid om hun organiseerend talent te toonen; als priesters, priestervorsten en sultans legden zij aan de vorming der nieuwe rijken dikwijls de laatste hand.

Verschillende eigenaardigheden van den Islâm in Oost Indië getuigen nog van zijne Dekkansche afkomst: zoo het heerschen der Sjafi'itische school, die ook thans nog aan de kust van Coromandel

---

1) Exodus XIX: 6.

wordt gevolgd; zoo ook de invloed van het Sji'itisme, waarvan thans op Java en Sumatra nog slechts enkele sporen worden aangetroffen, doch die zich vroeger hier wel even sterk deed gelden als thans nog in Voor-Indië. In de 14de eeuw onderhield dan ook de vrome moslimsche vorst op N. O. Sumatra, dien Ibn Batoeta bezocht, betrekkingen met het hof van Dihli; vele gebruiken aldaar herinnerden onzen grooten reiziger aan die der Indische hoven en vele der door hem medegedeelde benamingen van personen en zaken zijn van Perzischen oorsprong ¹⁾.

De bijzonderheden der geschiedenis van de uitbreiding des Islâms in deze gewesten zijn ons deels volkomen onbekend, deels onder den sluier der legende verborgen. Gelijk overal ²⁾, waar deze godsdienst niet door verovering werd ingevoerd, heeft ook hier de volksoverlevering de geschiedenis van eeuwen in weinige jaren saamgeperst; de arbeid van vele geslachten komt in de legende in een oogenblik tot stand; voor den natuurlijken gang der zaken komen hier de wonderen der wali's, der heilige mannen, die het ware geloof predikten, in de plaats; en de bevolking der strandplaatsen wordt als door een tooverslag voor den Islâm gewonnen. Wij kennen echter in het algemeen de ware toedracht: wat vreedzame predikers begonnen, werd meestal door pressie van vorsten en hoofden, dikwijls door geweld van wapenen voltooid. Want al heeft men met reden de Islamiseering van Java veeleer eene omwenteling dan eene verovering genoemd, toch is ook in Oost-Indië nu en dan geregeld heilige oorlog gevoerd. Onze reiziger van zooeven prijst den geloovigen Sumatraanschen vorst

---

1) Men zie Deel IV: 229 vv. der Fransche uitgaaf.

2) Zoo heeft men omtrent de invoering van den Islâm aan de kust van Malabar eene overlevering (Tohfut ul-Mujahideen, transl. by M. J. Rowlandson, London 1833, pag. 47 vv.), die zich om de wonderbaarlijke snelheid, waarmede alles geschiedt, met de verhalen omtrent de wali's van Java en Zuid-Celebes laat vergelijken; maar tevens eene andere (O. c. pag. 55 v.), die stoutweg door den Profheet zelve aan eene Malabaarsch koning bevel laat geven om zijn volk te bekeeren — evenals eene Javaansche legende Adji-Saka aan de voeten van Mohammed als leerling doet nederzitten. (Mededeelingen van wege het Ned. Zendelinggenootschap XIII: 318 vv.).

o. a. omdat hij „overvloedig was in het voeren van heiligen krijg” en de omliggende bevolking, die zich nog niet bekeerd had, werd door hem voorloopig op schatting gesteld. De beweging, die wij sedert de 13de eeuw kunnen waarnemen, duurt voort tot in onzen tijd. Geheel Java, nagenoeg geheel Sumatra, een zeer groot deel van Celebes, de kuststaten van Borneo en vele kleinere eilanden van den Archipel zijn voor den Islâm gewonnen en in het onge-loo-ovig gebied maakt hij bijna zonder inspanning groote vorderingen. Er bestaat kans, dat dit zoo zal blijven voortgaan; althans de invloed van het Nederlandsch bestuur schijnt aan deze propaganda ten goede te komen.

Men zal op het eerste gezicht al licht geneigd zijn, dezen loop der zaken noodlottig te noemen; voor het Europeesch bestuur, dat zich dan immers als op een vulkaan beweegt; voor de bevolking, die, door den Islâm tot een matig peil van beschaving opgeleid, den weg om verder te komen afgesloten vindt. Immers deze godsdienst, hoe geschikt ook om Barbaren aan orde en tucht te gewinnen, laat zich met de moderne beschaving niet verzoenen dan door eene radicale hervorming; en niets geeft ons recht deze te verwachten.

Nu roepen ons echter onze schrijvers van daar straks toe: vrede, vrede, geen gevaar! De Islâm heerscht daarginds slechts in schijn, hij bedekt de Inlandsche maatschappij als een officieel kleed, een kleed vol gaten, waardoor telkens de half-gehindoeïseerde Polynesier henengluurt en zich aan den scherpzinnigen opmerker in zijn ware, heidensche wezen vertoont. Hoe smakeloos deze geijkte beeldspraak ook is, wij hebben thans slechts de juistheid van het daarin uitgedrukte oordeel te onderzoeken. Wij weten nu tevens reeds welken maatstaf wij niet aan het godsdienstig leven der Eilandbewoners aan te leggen hebben. Niet de godsdienst van Mohammed, maar de tot volle rijpheid ontwikkelde Islâm kan herwaarts zijn overgekomen. Niet de Qorân en de overlevering, maar de wetboeken en dogmatische werken, sedert de derde eeuw ontstaan, doen ons dien Islâm kennen. Maar men gaat zelfs veel te ver, wanneer men kennis of betrachtning van den inhoud dier

werken als vereischte stelt aan hen, die den naam van moslims mogen dragen. Zelfs een faqieh, een moslimsch wetgeleerde, zou zulk eene methode van onderzoek wellicht goedkeuren in theorie, maar zeker voor de toepassing terugdeinzen. Nemen wij eens een land, waar de Islâm reeds meer dan 12 eeuwen heerscht en waar nu nog de hoofdplaats der Mohammedaansche wetenschap gevonden wordt: Egypte. Een wetgeleerde, die daar een blik in het volksleven slaat, zal met schrik ontwaren dat de reinheidswetten dagelijks geschonden worden. De godsdienst oefeningen, minstens vijfmaal daags door ieder geloovige te verrichten, ziet hij schandelijk veronachtzamen; immers, zooals Lane het uitdrukt ¹⁾, „er zijn in Egypte betrekkelijk weinige menschen, die „niet soms of dikwijls dezen plicht verzuimen; velen, die bijna „nooit bidden.” De gunstige indruk, door de getrouwe waarneming der vasten in de maand Ramadhân ²⁾ bij onzen wetgeleerde teweeggebracht, wordt weder uitgewischt door de algemeene nalatigheid in de opbrengst der godsdienstige belastingen, zakât genaamd ³⁾ en door de lichtzinnige wijze, waarop zoovelen de bedevaart naar Mekka zonder eenige verontschuldiging verzuimen ⁴⁾.

Waar het zoo gesteld is met de betrachting der 5 hoofdplichten van alle geloovigen jegens Allah, der pilaren van den Islâm, daar ontzinkt onzen faqieh de moed om te onderzoeken, in hoeverre de verhouding der menschen onderling naar Allahs wetten geregeld is, m. a. w. in hoeverre het moslimsch recht wordt nageleefd ⁵⁾. Inderdaad vindt men de troosteloze verzuch-

---

1) Lane, *Manners and Customs of the modern Egyptians* (5th. edition) I: 90; vergelijk ook aldaar pag. 102, waar het heet dat vrouwen, die de gebeden houden, in Egypte tot de zeldzaamheden behooren.

2) A. w. pag. 114 v.

3) A. w. pag. 113—4.

4) A. w. pag. 115.

5) De beroemde Qairo'sche faqieh Badjoeri klaagt in zijnen commentaar op Ibn Qasim (II: 255) bitter over de algemeene veronachtzaming der bepalingen van het huwelijksrecht en zegt o. a. dat eene bepaling, die alleen geldt voor den echtgenoot van onbesproken gedrag nauwelijks meer vermelding verdient; want „waar is zulk een thans te vinden?”

ting, dat „allen zijn afgeweken” op iedere bladzijde der uitvoerige fiqhboeken. Zonder zich om het werkelijke of mogelijke te bekommeren, gaan die geleerden sinds eeuwen voort tot in het klein-geestige toe uiteen te zetten, hoe alles wezen moet. Maar als zij soms uit hun boek opziende de wereld om zich heen gadeslaan, moet het hun toch uit de pen: hoe verre zijn wij van dit alles nog verwijderd!

Geheel anders dan deze ideale maatstaf der geleerden, is de praktische, dien het volk aanlegt. Het let op enkele uiterlijke kenmerken en bepaalt daarnaar de partij of godsdienstige gezindte, waartoe iemand behoort. Wie het bondsteeken heeft ontvangen, zich naar de wijze der moslims kleedt, varkensvleesch en wijn verafschuwt en de kâfirs haat, wordt door de menigte als moslim beschouwd, mits hij niet als boosdoener berucht zij. Neemt hij daarenboven eenige voorname godsdienstplichten waar, zoo noemt men hem reeds vroom. En wie in de oogen der faqiehs niet geheel verwerpelijk schijnt, wordt in de gemeente tot de „fijnen” gerekend. Het volk doet immers zijne kennis van den godsdienst niet uit boeken op; deze laat het over aan hen, die naar ambten dingen of op eene bijzonder godsdienstige opvoeding prijs stellen. Het leert zijn plichten kennen door opvoeding, waartoe meestal eenig zeer gebrekkig elementair onderwijs in den godsdienst behoort. En het ontleent zijnen maatstaf van beoordeeling niet aan het ideaal, maar aan de prozaïsche werkelijkheid.

Wij kunnen ons met geene dezer methoden van beoordeeling onvoorwaardelijk vereenigen. De eischen, door de theorie gesteld, blijken zelfs in een oud-moslimsch land te streng; hetgeen, waar-meê de massa zich tevreden stelt, is zelfs daar, waar de Islâm 12 eeuwen onbetwist heerschte, te weinig. Het eenige, wat ons rest, is vergelijking. Wel mogen we beginnen met den toestand van den Islâm in Oost-Indië aan de strenge eischen der wet te toetsen, maar alvorens een eindvonnis uit te spreken zullen we de verhouding dier beide gegevens moeten vergelijken met hunne verhouding in andere moslimsche landen. Daarbij zal altijd de gezindheid der geloovigen groot gewicht in de schaal moeten

leggen. De Perzen, die hooger in beschaving stonden dan hunne veroveraars, de Arabieren, onderwierpen zich slechts gedwongen aan den Islâm, maar de meerderheid bleef heimelijk aan den ouden godsdienst getrouw, al voegde zij zich naar de uiterlijke vormen. Geene getrouwe wetsbetrachting noch uitnemende kennis der leer zou ons in dezulken ware moslims kunnen doen zien. Maar zij, die de wet willen vervullen, al struikelen zij door verschillende oorzaken in velen¹⁾, zij hebben op dien naam meer aanspraak.

Bij ons onderzoek zij het ons geoorloofd dikwijls den Islâm der Javanen als uitgangspunt te nemen; het oordeel, welks waarde wij onderzoeken, heeft hen voornamelijk op het oog en wat van Java geldt, is soms in mindere, vaak ook in meerdere mate op de andere geïslamiseerde gedeelten van Oost-Indië toepasselijk.

Is het den Javaan ernst met dien eersten plicht der geloovigen, de belijdenis: „er is geen god dan Allah en Mohammed is Allahs gezant”? Men betwijfelt, ja ontkent dit. Wel liggen hem de woorden als in den mond bestorven, maar de zin is hem vreemd. Hij gelooft aan het bestaan van bovenmenselijke wezens, producten deels van de verbeelding der Polynesiërs zelven, deels van die der Hindoes; zijne slamatans (offermaaltijden) draagt hij op aan geesten der voorvaderen, beschermgeesten der desa's en der rijstvelden; hij bezoekt de kramats, de heilige graven der wali's,

---

1) Door aan de gezindheid eene zoo beslissende waarde toe te kennen, doen wij niet slechts de historische critiek tot haar recht komen maar blijven wij bovendien in volkomen overeenstemming met de Mohammedaansche rechtzinnigheid. Eene traditie (waarschijnlijk eerst in den strijd tegen de strenge opvatting der Charidjieten ontstaan) laat Gabriël de blijde boodschap aan Mohammed brengen, dat elk lid zijner gemeente, die geene andere goden dan Allah erkend heeft, het Paradijs zal ingaan. „Zelfs al heeft zulk een gestolen of gehoereerd?” vraagt Mohammed. „Ja, zelfs al heeft hij wijn gedronken” antwoordt de aartsengel. Zie o. a. Moslim (uitgaaf van Qaïro) III:17. Dit alles neemt natuurlijk niet weg dat de geloovige zondaar korter of langer tijd in de Hel zal doorbrengen.

waarvan sommigen blijkens hun uiterlijk oorspronkelijk heidensche heiligdommen waren ¹⁾); hij offert wierook bij heilige boomen in zijne godsdienstige formulieren wemelt het van demits, pri's, pri-jangans, widadari's zoowel als van djins; — hij is dus heiden in zijn hart. Is deze gevolgtrekking juist? Zoo ja, dan is de bevolking der meeste Mohammedaansche landen, de hoogst ontwikkelden uitgezonderd, heidensch te achten. Reeds de profeet moest, bij wijze van concessie, aan de nog wel als religieus onverschilligen bekende Arabieren, een stuk onverduwd Heidendom, den ouden eeredienst van Mekka en omstreken, in den Islâm opnemen. Mochten deze dingen nu ook voor den waren geloovige eene geheel andere beteekenis erlangen dan voorheen, ook hier geldt: „waar twee hetzelfde doen, is het niet hetzelfde.” Want als het gros der Arabieren tot het wezen der moslimsche belijdenis was doorgedrongen, dan zouden zij immers niet verlangd hebben nog langer den Zwarten Steen te kussen, uit de heilige bron Zemzem te drinken, woeste optochten te houden van de eene heilige hoogte naar de andere, met steenen te werpen in het dal van Mina. Zelfs met de tamelijk ruime concessiën van den Profeet was men op den duur niet tevreden; voortdurend bleven ook door hem niet erkende heilige boomen, bergen, grotten, steenen als van ouds de eerbiedige bezoeken der Arabieren ontvangen. Het eenige, dat de officieele Islâm kon doen om zulken eeredienst voor het ware geloof zoo onschadelijk mogelijk te maken, was dat hij er Mohammedaansche legenden aan verbond en zoo verontschuldigde, wat hij niet kon uitroeien. Zoo ging het in het geboorteland van den Islâm, waar men niet eens door religieuzen ziu uitmuntte; is het wonder dat het oude Heidendom ook daarbuiten niet werd uitgeroeid, maar voortleeft tot in onzen tijd? Syrië en Egypte, zoo spoedig na Mohammeds dood voor goed voor den Islâm gewonnen, zijn vol van Heidendom. In Damascus, een middelpunt van moslimsche beschaving reeds 12 eeuwen lang, bidden vrouwen om den huwelijkszegen op den hoek eener straat bij een olijfboom,

---

1) Men zie Brumund in de Verhandd. van het Batav. Gen. XXXIII: 478 v.

„Eerwaarde vrouw Olijfboom” genoemd, en een derwiesj, die zijn gebed met het hare vereenigt, ontvangt hare vrome gaven ¹⁾). In Egypte heeft bijna ieder dorp eene heilige plaats, die men nu als het graf van een daar gestorven heilige, schutspatroon der gemeente beschouwt; elk patroon heeft een of meer feestdagen in het jaar en de bedevaarten naar de meest geëerden onder deze „vrienden van Allah” worden door een niet geringer aantal vromen ondernomen dan die naar het Heilige Huis te Mekka ²⁾). 't Is waar, de eerbied, aan zulke plaatsen door het volk betoond, is met de eenheid van Allah niet wel te rijmen; moge de geleerde zulk grafbezoek, gepaard met gebeden tot God, zoo rechtzinnig mogelijk maken, het volk roept de tusschenkomst der patronen in om welvaart te doen toenemen, om van ziekten en rampen bevrijd te worden, en deze aanroeping verschilt in het populair bewustzijn niet of nauwelijks van een gebed. Maar zijn dan dergelijke verschijnselen in de Christelijke kerk u onbekend? Trouwens, het heiligste graf op de wereld is voor alle moslims dat van den Profeet te Medina, den Profeet die zeide: „Allah vervloeke de „Joden en Christenen, die de graven hunner profeten tot bidplaatsen maken!”

Wel zien de hoogst ontwikkelde moslims ten allen tijde met weerzin zulk onkruid voortwoekeren, ten nadeele van de ware leer en ten bate van derwiesjen en andere godsdienstige parasieten. Maar zij vormen eene kleine minderheid; de meesten ook der wetgeleerden deelen het bijgeloof des volks waaruit zij voortkwamen. Meer dan de ongeletterde menigte mogen zij die ongelijksoortige voorstellingen ordenen, zóó dat aan Allah's grootheid de minste afbreuk wordt gedaan; zij bezoeken toch dezelfde heilige graven, gebruiken dezelfde amuletten en zij zijn het juist, die

1) Sprenger, Leben und Lehre des Mohammad II: 40—41.

2) Lane, Manners and Customs of the modern Egyptians, 5th edition, I: 302—3. e. a. p. Over de voortleving des Heidendoms in moslimsche landen zie men vooral het voortreffelijke werk van Dr. I. Goldziher, „Le culte des saints chez les Musulmans” in Tome II van de Revue de l'histoire des religions.

een goed deel van deze vreemde waar in de officieele geloofs- en plichtenleer hebben binnengesmokkeld. Aan het bestaan van allerlei geheimzinnige wezens te gelooven, is dan ook geenszins onrechtzinnig; maar naar de theorie behoort men hun allen hunne plaats aan te wijzen in de wereld der engelen, der duivelen en der djin's. Dat deze niet juist allen van Arabischen oorsprong zijn, kan men reeds in de Arabische Nachtvertellingen zien, welke beter het volksgeloof weerspiegelen dan een moslimsche catechismus. Wali's, vrienden van Allah, en door hem met buitengewone macht begiftigd, hebben naast de profeten hunne plaats veroverd in de orthodoxe leer. Voor de aanroeping dier heiligen heeft zij den minst schadelijken vorm vastgesteld. Ook in de Javaansche en Maleische volksliteratuur is de oude mythologie wel niet vernietigd, maar toch zooveel mogelijk geïslamiseerd. De geschiedenis van den aanvang en van het toekomend einde der wereld is in hoofdzaak de moslimsche; tusschen deze grenzen ligt een tijdvak, waarin moslimsche profeten en heiligen met wezens nit de oud-Javaansche overlevering samenkomen waarbij natuurlijk met alle chronologie wordt gespot. Maar de machtige Batara Goeroe trekt naar Arabië, om door Mohammeds grootheid beschaamd, de wonderdoende Adji Saka, om van den Profet onderwezen te worden ¹⁾. Zeker, de Javaan, die zich den genius des Rijksdoms, Kjaï Belorong, in de armen werpt, wordt schatrijk maar . . . om na zijn dood des Duivels te zijn ²⁾. En de aanroepingen der Danhjangs sluiten bijna geregeld met de moslimsche geloofsbelijdenis ³⁾, terwijl zij met andere dergelijke formules doorspekt zijn. Geheel gelijk elders leeft dus hier veel van het oude voort, maar gevoelt men ook telkens behoefte in verschillende vormen Allah als het ware om toegevendheid te bidden, zich bij Hem te verontschuldigen, wijl men den ouden mensch nog niet geheel heeft uitgetrokken.

1) Men zie Mededeelingen van wege het Nederlandsch Zendinggenootschap XIII: 318 vv.

2) Med. Zend. Gen. VIII: 237 vv., XXIII: 1 vv.

3) Med. Zend. Gen. VIII: 230, 232.

Wat meer zegt dan dit alles: aan de Javaansche pasantrèns en ook elders in Oost Indië aan de moslimsche godsdienstscholen wordt de officiële rechtzinnige geloofsleer, de kalâm zonder enig bijmengsel geleerd. Uit de Arabische handboeken van Samarqandi, Sanoesi en anderen leert men daar wat men te gelooven heeft omtrent Allahs wezen, eigenschappen en werken, omtrent de Godsgezanten en profeten, de Engelen, de heilige boeken, het hiernamaals. 't Is waar, de Arabische taal, die voor de studie van den Islâm veel grooter beteekenis nog heeft dan het Latijn voor de Katholieke theologie, is zeker voor de meeste santri's en moerids het struikelblok, dat hen belet in alle geheimen van den kalâm door te dringen; waarschijnlijk zien ook velen hunner de tweespalt niet, die bestaat tusschen het bijgeloof, dat zij met hun volk koesteren en de kennis des geloofs, die zij aan de school opdeden. Maar den Javanen en Maleiers, die op eene godsdienstige opvoeding prijs stellen, wordt aan hunne eigene scholen dan toch de ware weg gewezen. En vertalingen dier leerboeken in de landtaal, tusschen de Arabische regels geschreven, getuigen van den ernstigen wil van velen om ware kennis op te doen. Ware kennis; ja, want valsche wetenschappen zijn er ook. Ook die ngèlmoe's echter met hunne verschillende formulieren, rapals, vinden we onder andere namen elders weder, waar de Islâm heerscht. Voor zoover zij dienen moeten om iemand door onverstaaubare formules macht over de natuur te verschaffen ¹⁾, kan men ze rangschikken onder de magie, die ook in onverdacht moslimsche landen bloeit. Al keurt de officiële leer alle tooverij af, dat zij bestaat, wordt zelfs door haar niet betwijfeld en in Egypte onderscheidt men de geheime wetenschap, naar het doel dat zij beoogt, in geoorloofde en verbodene ²⁾. Voor een ander deel behooren deze ngèlmoe's tot het gebied der mystiek ³⁾, die wereldbeschouwing, die meer op Arischen dan op Semitischen bodem tehuis

1) Vergelijk hierover Med. Zend. Gen. IV, 130 vv.; 213 vv.; VIII, 247 vv.

2) Lane, Manners and Customs. I. 332 vv.

3) Men zie Med. Zend. Gen. IV, 216 vv.; VIII, 218 vv.

behoort, die uitgaat van 's menschen verwantschap met de Godheid en de klove tusschen schepsel en Schepper wil overbruggen. De Islâm, die zich ook onder Arische volken uitbreidde, moest hunne godsdienstige behoeften tot haar recht doen komen. Ja, mystieke godsdienstoefeningen en studiën bleven niet slechts in haar geboorteland in wezen, maar de mystiek had op den Islâm een zoo blijvenden invloed, dat beiden thans in de werkelijkheid als onafscheidelijk verbonden zijn. Op voorwaarde van ingetogenheid verwierf het Çoefisme burgerrecht. Nooit mogen zijne adepten de uiterlijke vormen van den Islâm verwaarloozen of onverholen eene andere geloofsleer prediken; doen zij dit, dan worden zij als ketters beschouwd, hoewel toch velen dier „wetteloze derwiesjen” bij het geloovige volk allerwegen vereerd worden. Knoopen zij echter hunne meestal ietwat pantheïstisch gekleurde bespiegelingen aan de woorden der officiële leer vast; nemen zij de wetten van den fiqh in acht, al hebben zij omtrent hare beteekenis hunne eigene opvattingen, dan heeten zij orthodoxe mystieken en worden geacht als geloovigen, die meer dan hun plicht doen. Zoowel de eené als de andere soort van Çoefi's wordt in O. Indië aangetroffen. De dzikrs, die mystieke godsdienstoefeningen, zijn algemeen in zwang. De rechtzinnige opvatting eener steeds toenemende mystieke gemeenschap met het Hoogste Wezen, in 4 graden onderscheiden, vindt men in de Javaansche zoowel als in de Maleische letterkunde vaak en met voorliefde voorgedragen. Dat ook onkruid onder de tarwe gevonden wordt, spreekt in dit eenmaal sterk gehindoeïseerd gebied bijna van zelf. Maar de populaire benaming voor deze afwijkingen: ngèlmoe pasèq d.i. kettersche wetenschap, leert ons hoe wij ze te beoordeelen hebben. Zelfs de kettersche droomerijen van zeker aan opium verslaafd Javaansch mysticus¹⁾ stellen prijs op een moslimsch tintje en in dit letterkundig wangedrocht wordt de officiële geestelijkheid gescholden niet om hare rechtzinnigheid, maar wijl zij hebzuchtig is en wereldsgezind. In de volksliteratuur, die geheel buiten de school omgaat,

1) Men zie hierover Med. Zend. Gen. XVII: 227 vv.

ontbreekt het overigens niet aan waarschuwingen tegen alle leer-
aars, die een met den Qorân strijdenden ngèlmoe prediken en de
beoefening der Wet gering schatten ¹⁾.

Neen, de afwijkingen van de officiëele geloofsleer, de afstand
tusschen de leer der boeken en het geloof des volks is in O. Indië
niet veel grooter noch van anderen aard dan elders; want naar
hun beste weten willen de Javaan en de Maleier als moslims
gelooven. Van hen kan men, evenals van de minder ontwik-
kelde geloovigen op de gansche aarde, zeggen, dat zij nevens
Allah andere wezens dienen, die hun nader staan, hoewel zij over-
vloedig zijn in betuigingen van Allahs eenheid, almacht en voor-
beschikking en dit zonder zich verder rekenschap te geven van
de verhouding dier wezens tot den Almachtige; en dat zij dit
alles doen „als goede Mohammedanen” ²⁾.

Na deze opmerkingen over de geloofsleer willen wij nu door
een blik op de practijk van den Islâm in O. Indië ons over-
tuigen, of men hieraan met meer recht argumenten ontleent voor
de stelling: „de O. Indische Mohammedanen zijn geloovig in naam,
heidenen in hun hart.” In de werken over den fiqh, wel eens ten
onrechte Mohammedaansch Recht genaamd, vindt de ge-
loovige al zijne plichten opgeteekend. Eerst komen altijd de vijf
hoofdplichten aller moslims jegens Allah, de grondzuilen van den
Islâm; vervolgens worden niet slechts de verhoudingen van echt-
genooten, van bloedverwanten onderling, van ouders en kinderen,
de voogdij, het erfrecht enz. geregeld, maar ook de plichten van
den moslimschen vorst, den veldheer, den soldaat, den rechter
vindt men in deze handboeken uiteengezet. Wij weten reeds hoe-
zeer eene maatschappij, waar al deze wetten redelijk getrouw
werden nageleefd, eene wereld naar het hart der faqihs zou wezen,

1) Med. Zend. Gen. XIII: 183 vv.

2) Zoo drukt Poensen het uit in de Meded. Zend. Gen. VIII: 231—2.

maar tevens hoever de geheele moslimsche wereld van dit ideaal verwijderd is. Laat ons dus hun, die vijf eeuwen geleden den Islâm begonnen aan te nemen, geene hoogere eischen stellen dan aan degenen, die vóór 12 eeuwen reeds werden bekeerd.

41 Zeer getrouw in de naleving der reinheidswetten en de verrichting der verplichte dagelijksche en wekelijksche godsdienstoefeningen is de O. Indische moslim slechts aan die strandplaatsen, waar de tegenwoordigheid van Arabieren haren invloed doet gevoelen; maar ook elders, waar vorsten en hoofden uiterlijke vroomheid op prijs stellen en daarin voorgaan. Algemeen neemt men het strenger met de vasten der negende maand dan met de rituële gebeden. Dezelfde beschouwing leerden we in Egypte reeds kennen; zij is door de gansche moslimsche wereld verbreid en zeer verklaarbaar. Zij laat zich vergelijken met de hooge waardeering der Paaschviering of der Oudejaarspreek bij vele Christenen. Dagelijks terugkeerende plichten verzuimt men lichter; aan zulke onthoudingstoestanden of godsdienstige oefeningen, die slechts een beperkt deel des jaars in beslag nemen, kent de volksmeening zekere verzoenende kracht toe en gaarne gebruikt men de gelegenheid om de dikwijls zware rekening met Allah zooveel mogelijk aan te zuiveren.

De godsdienstige belastingen, de zakât en pitrah, worden in een groot deel van O. Indië, zij het ook op onvolkomen wijze, opgebracht. De santri's en bedelaars, aan wie men vaak een deel dezer zaken schenkt, kan men beschouwen als de armen en behoeftigen, die de eerste aanspraken hierop hebben. De priesters, die wegens de Europeesche heerschappij de eenige vertegenwoordigers van moslimsch gezag zijn, gelden niet zonder recht veelal als inners en verdeelers van de tienden der geogste rijst, de voor naamste soort van zakât, die in Oost Indië voorkomt. Wordt deze opbrengst door de geestelijkheid onrechtvaardig beheerd, dit hebben de geloovigen zich niet aan te trekken; de moslimsche wet zelve ontslaat hen van de verplichting om hierop toe te zien. Streng wordt nu en dan in de Javaansche volkslitteratuur geoordeeld over die priesters, die de wet verdraaien en slechts djekât en

pitrah voor zichzelf zoeken ¹⁾). Eenmaal zal Allah hen ter verantwoording roepen. De Oost Indische opvatting van dezen hoofdplicht, vergeleken met de in zuiver moslimsche landen heerschende practijk, getuigt van bijzonderen ijver.

De laatste in rangorde, maar in den Archipel lang niet de minst geachte der „vijf pilaren” is de bedevaart naar Mekka. Terwijl toch volgens dan Islâm de meesten daar te lande hiervan zijn vrijgesteld wegens de eigenaardige bezwaren en kosten der reis, getroosten jaarlijks duizenden zich eene aanzienlijke opoffering van tijd en geld om Allahs Huis te bezoeken. Meer nog dan aan de vasten schrijft men aan den hadj de kracht tot uitdelging van vroegere zonden toe. Maar er is nog een andere prikkel, die deze pelgrims naar Arabië drijft: al is hun aantal in de laatste jaren zeer toegenomen, de naam „hadji” blijft toch een eeretitel, men blijft een gewichtig persoon als men in de heiligste dagen des jaars op het heiligste plekje der aarde zijne voeten heeft gezet.

Ver beneden het ideaal blijven wel onze Oost Indische geloovigen in de vervulling hunner voornaamste plichten jegens Allah; echter niet beneden het peil, dat elders gewoonlijk wordt bereikt. Al hebben Java en Sumatra geene hoogeschool gelijk die van Qairo, er bestaat overvloedige gelegenheid om zich zoowel van de voorschriften omtrent de vijf pilaren als van die omtrent het tweede deel der plichtenleer op de hoogte te stellen. Aan dezelfde pasantrèn en soerau's, waar, gelijk wij zagen, de geloofsleer beoefend wordt, leert men ook fiqh, onvervalschten fiqh. Weder zijn goede, Arabische werken de aangewezen gidsen der weetgierigen; wederom zijn hieraan de eigenaardige bezwaren verbonden, die zich overal voordoen waar de Arabische taal niet tehuis is; maar men helpt zich ook weer met aantekeningen en vertalingen in de taal des lands. En het zijn niet slechts ambtscandidaten, leerling-priesters, die zich als santri's of moerids op zulke studie toeleggen; zeer velen doen dit alleen, omdat zij hun hoogste geluk of hunne grootste eer stellen in eene goed-moslimsche opvoeding. Wie met

---

1) Mededeelingen Zend. Gen. X: 259—260.

de hier te verwerven kennis niet tevreden is, vindt dan als hadji nog gelegenheid, deze in Arabië of zelfs in Qaïro, het moslimsch Athene¹⁾, aan te vullen en wellicht later als goeroe onder zijne landgenooten te kunnen optreden.

Zooeven sprak ik van het tweede deel der plichtenleer, eenigermate met ons „Recht” te vergelijken, maar in den Islâm, waar alle wetten direct of indirect van Allah komen, met den godsdienst als één geheel beschouwd. In weerwil van deze eenheid heeft toch de wijze, waarop deze wetten worden nageleefd, voor de bepaling der beteekenis van den Islâm in een of ander land volstrekt niet hetzelfde gewicht als de opvatting der geloofsleer en de naleving der zuiver religieuze voorschriften. Dit begrijpt de moslim zelf volkomen. Zoo is bijv. het erfrecht door den Islâm nauwkeurig geregeld en behoort het dus in eene Mohammedaansche maatschappij eigenlijk gevolgd te worden. Bij sommige volken is echter een ander erfrecht zóó saamgeweven met den geheelen maatschappijken toestand, dat eene revolutie noodig zou zijn om dit te veranderen. Zou zulk een volk niet van harte den Islâm kunnen aannemen, ofschoon de boedelscheidingen voorloopig op de oude wijze blijven plaats hebben? Zonder een zweem van ergernis verhaalt een moslimsch geleerde uit de 16de eeuw, dat onder de moslims in Malabar het matriarchale erfrecht in zwang is, en wel, gelijk hij er bij voegt, „niettegenstaande velen onder hen den „Qorân bestudeeren, zijne beginselen in zich opnemen, zich door „beoefening der gewijde wetenschap willen verheffen en hunnen „godsdienst getrouw waarnemen”²⁾.

Woordelijk hetzelfde geldt tegenwoordig van de moslims in de Padangsche Bovenlanden. Zulke afwijkingen, die een moslimsch geleerde wel verwonderen, maar niet ergeren, mogen door ons allerminst gebruikt worden om hun, bij wie zij voorkomen, eene

1) Een thans onder ons zich ophoudend Arabisch geleerde, die lang te Qaïro woonde, deelt mij mede dat nog altijd een klein getal Javanen en Maleiers aan de Azhar aldaar studeert; dat hun aantal zich niet meer uitbreidt, is alleen toe te schrijven aan de geringheid der waqfs, die te hunnen behoeve zijn gemaakt.

2) Tohfut-ul-Mujahideen, transl. Rowlandson (London, 1833) p. 63.

lichtzinnige opvatting van den Islâm toe te schrijven. En juist in die zaken, die het diepst ingrijpen in het leven der individuën, in sluiting en ontbinding van huwelijken en al wat hiermede samenhangt, volgt men nagenoeg overal in Oost Indië het zuivermoslimsch recht, zoover de kennis der met het toezicht hierop belaste personen reikt; aan den wil ontbreekt het niet. In de controle, door de priesters bij sluiting en ontbinding van huwelijken geoeffend, heeft men ten onrechte eene afwijking gezien; immers ook in andere moslimsche landen zien min of meer rechtskundige personen toe, dat geene fout tegen den voorgeschreven vorm de wilsverklaring der partijen, en dus ook het contract of de echtscheiding, ongeldig make. Ook de wetten omtrent de voogdij en de opvoeding der kinderen worden vrij wel gekend en nageleefd.

In de fihboeken is ook de rechtspraak nauwkeurig geregeld. De qadhi, bij voorkeur door het hoofd van den staat aangesteld, heeft als alleensprekend rechter zijne vonnissen te vellen in strikte overeenstemming met de niets vergetende bepalingen van zijn Wetboek¹⁾. Aldus de theorie. Maar de geschiedenis leert dat zij, die als bestuurders het hoogste gezag in stad, provincie of land vertegenwoordigden, zich steeds een overwegenden invloed op de rechtspraak aanmatigden. Alle zaken van gewicht werden veelal eerst voor den bestuurder gebracht, die de belissing aan zich hield, als de openbare orde er mee gemoeid was. Zonder zich om de wetten te bekommeren, velden deze regenten vaak op zeer willekeurige wijze vonnissen. Niet onaardig bespot een Franschman deze tweeledige rechtspraak, zooals hij die in Algerië door eigen aanschouwing leerde kennen. Alle zaken worden daar op marktdag in de eerste plaats voor het districtshoofd, den qaïd, gebracht. De door Richard geschetste qaïd nu houdt de beslissing

---

1) Hetgeen door Prof. Veth, Java I: 343 omtrent de moslimsche rechtspraak gezegd wordt, is geheel bezijden de waarheid. Wel verre van „de inspraak van hun verstand en geweten” te mogen volgen, zijn de qadhi's gebonden aan de in hunne rechtsschool gezaghebbende Rechtsboeken, die gewoonlijk alle denkbare en vele ondenkbare gevallen beslissen.

in alle gedingen, waarbij voor hem iets te verdienen valt, als hoogst gewichtig voor de openbare orde, aan zich. Kan geene der partijen hem een belangrijk geschenk aanbieden of vreest hij zich door een vonnis vijanden te maken, dan zendt hij den klager naar den eerwaarden qadhi, opdat deze volgens het boek van Sidi Chalil uitspraak doe ¹⁾. Op dezelfde wijze is in Tunis de jurisdictie verdeeld ²⁾. Zoo arbitraire bestanddeelen treft men aan in de rechtspraak in landen, die door den Islâm veroverd zijn en waar dus een corps Arabische ambtenaren en rechters de nieuwe orde van zaken invoerde. In Oost Indië geschiedde dit laatste niet; de oude rechtbanken bleven bestaan, maar werden door een moslimsch rechtsgeleerde voorgelicht, waar men dit noodig achtte; terwijl eenige zaken, met name die van huwelijks- en erfrecht, maar soms ook nog andere, geheel aan den Mohammedaanschen soerambi, den priesterraad werden overgedragen. Aan het oude recht, de „adat” bleef hier zeker door de gebrekkige controle eene belangrijke plaats voorbehouden; of de invloed van dit „misbruik”, zooals men de adat spottenderwijze genoemd heeft, veel sterker was dan elders die der willekeur, valt te betwijfelen.

Men heeft echter zelfs den soerambi, althans wat den vorm betreft, onmoslimsch genoemd, omdat men daarin eene veelhoofdige rechtspraak meende te zien, die de Islâm niet kent. Zeker, nu onlangs de Europeesche regeering aan alle leden dier door haar zoogenaamde „priesterraden” stemrecht heeft verzekerd, is dit juist. Maar wanneer op Java met den panghoeloe zijne ondergeschikte geestelijken zitting hebben, dan is hunne oorspronkelijke rol zeker het best te vergelijken met die der rechtskundige adviseurs, oelamâ, die in Mohammedaansche landen den qadhi ter zijde staan. Het is toch al te naïef, te onderstellen, dat in een Oostersch land een chef en zijne ondergeschikten gezamenlijk hunne stemmen zouden uitbrengen, als een president en zijne

---

1) Charles Richard in zijne „Mystères du peuple Arabe” (Paris, 1860) pag. 41 v., 46 v.

2) Revue des deux mondes 1882, pag. 642 vv.

medeleden van een Europeesch college. Dat men in geheel Indië juist de moskeepriesters met de functien van den qadhi belastte, kan niet verwonderen. Immers waar geene qadhi's van buiten af, van wege het centraal bestuur, gezonden werden, moest men de geschikste personen voor dit ambt kiezen; de meeste kennis nu van fiqhzaken mag men hier in den regel wel van imâms of panghoeloes verwachten. Hun zijn dan ook buitendien nog allerlei bezigheden opgedragen, waarvoor in een land met moslimsch bestuur meestal afzonderlijke ambtenaren zijn; maar tot het wezen der zaak doet dit niets af.

Op het gebied der rechtspraak zijn wèl de afwijkingen het belangrijkst. Maar men heeft ze schromelijk overdreven en niet genoeg den invloed van onze Regeering in aanmerking genomen. Bovenal bedenke men echter dat de rechtsbedeeling in Oostersche landen veel minder dan bij ons in verband staat met het rechtsbewustzijn des volks, en dus niet als getuigenis aangaande de algemeene gezindheid mag gelden. De ijver van vorsten en hoofden kan zuiver moslimsch recht doen heerschen in een land, waar de algemeene belangstelling in den Islâm beneden peil staat; dit recht kan daarentegen verwaarloosd en geschonden worden, ook waar het volk zeer geloovig is. Want hoewel de Mohammedaansche wet den vorst en zijnen stedehouders hunne plichten haarfijn voorhoudt en weinig of niets aan hunne willekeur overlaat, is toch de Islâm nooit in staat geweest zijnen adepten het verschil tusschen macht en recht duidelijk te maken. Is de vorst geen ongeloofige of ketter in de populaire opvatting dier woorden, dan is zijn wil de hoogste wet. De schoone constitutioneele elementen van den Islâm zouden zich wellicht in Europeesch klimaat beter ontwikkeld hebben.

Hierin ligt reeds opgesloten, dat wij voor ons onderzoek bijna geene waarde te hechten hebben aan het Staatsrecht en de daaromtrent heerschende opvatting. Reeds vóór de Europeesche inmenging was dit in Oost Indië zeker niet naar de bepalingen van Mawardi, den bekenden moslimschen staatsrechtsgeleerde, ingericht. Maar even zeker is het dat bijna geen enkele der opvol-

gers van Mohammed ook maar in de verste verte aan de door Mawerdi gestelde eischen heeft voldaan. De wijze hunner aanstelling en inhuldiging was met geest en letter der wet in flagranten strijd; in hun bestuur waren zij oostersche despoten in plaats van leidlieden der geloovigen. En sedert de 16de eeuw heeft men zelfs den eisch van afkomst uit den Arabischen stam der Qoraisjieten als ongeschreven beschouwd en is het chalifaat een eeretitel geworden, dien de machtigste Mohammedaansche vorst, al is hij ook een Turk, zich aanmatigt. De geleerden, hoewel gedwongen hun die de macht hadden, ook den titel te geven, hebben toch op fijne wijze hun oordeel over dezen loop der zaken uitgesproken door in onderscheiding van alle andere chaliefen, slechts de eerste 4 opvolgers van Mohammed de „op den rechten weg wandelende” te noemen. Waar het zoo gesteld is met de vorsten aller geloovigen, wat kan men daar van de talrijke mindere despoten en despootjes verwachten? Waarlijk zij, die eenmaal over een deel der Oost Indische moslims den scepter zwaaiden, zullen zich, waarheen zij ook op den Oordeelsdag door Allah verwezen worden, in aanzienlijk gezelschap bevinden. Hunne onderdanen echter zullen door Allah niet berispt worden omdat zij niet rebelleerden; want zelfs de theorie legt hun gehoorzaamheid als plicht op, zoolang zij geen bevel tot goddelooze daden ontvangen. Ook de vrouwenregeeringen, die wij in sommige Oost Indische rijken aantreffen, bewijzen niets tegen den ernst, waarmee de Islâm in die landen wordt beleden. In moslimsche rechtsboeken wordt, zij het ook met een „Allah beware ons!” de mogelijkheid besproken, dat eene vrouw aan het hoofd van alle geloovigen zou komen te staan¹⁾. Wist eene vrouw zich inderdaad hiertoe de noodige macht te verschaffen, weest verzekerd dat de faqihs haar recht ijverig zouden aantonen; in geen deel van het systeem toch heeft de practijk zooveel invloed op de theorie gehad als in de leer van de soevereiniteit. Dat zelfs eene vrouwenregeering met algemeenen ijver voor de ware leer gepaard kan gaan, bewijst

1) Badjoeri II: 169—170.

de opeenvolgende regeering van vier soltanes in Atjeh, het moslimsche rijk bij uitnemendheid; en dat wel in eene periode van opgewekt godsdienstig leven!

Wij zouden kunnen voortgaan en ons vergelijkend onderzoek tot andere onderdeelen der Mohammedaansche leer en leven bij de Inlanders kunnen uitstrekken, de slotsom zou overal dezelfde zijn. Wanneer een verdienstelijk ethnograaf¹⁾ ons van de Maleiers zegt dat, met uitzondering van enkele hadji's en geestelijken, die eene min of meer grondige kennis van den Qorân bezitten, de godsdienst der meesten zich slechts openbaart in uitwendige handelingen, als de Vrijdaggodsdienst oefeningen, de rituëele gebeden, de vasten, de soeloek, het vermijden van hetgeen de Qorân als onrein verbiedt en dergelijke, dan antwoorden wij: gij noemt daar ongeveer alles, wat men redelijkerwijze kan verwachten in een moslimsch land. Hetzelfde zegt in andere woorden iemand, die onder de Javanen leeft²⁾, waar hij, na de verschillende godsdienstige sekten van Java beschreven te hebben, ons den gewonen Javaan, den „kleinen man" voorstelt als een, die zijne kinderen laat besnijden, slamatans geeft, allerlei plechtigheden en godsdienstige handelingen vervult, eenen afkeer heeft van alles wat varkensvleesch eet en onbesneden is. Zijn er nu, die meenen dat dit alles niets beteekent, dan weten wij niet beter te doen dan hun als in een spiegel het

1) Zie van Hasselt, Volksbeschrijving van Midden-Sumatra, pag. 55.

2) Poensen in de Meded. Zend. Gen. VIII: 229. Dergelijke getuigenissen vindt men in menigte, omtrent de moslimsche bevolking ook in andere deelen van O. Indie. Zie bijv. over de afdeling Koetei en Borneo's Oostkust, J. van Nieuwkuyk, Tijdschr. v. N. I. Dec. 1882 pag. 417—8: „doch ook op godsdienstig gebied is de ontwikkeling gering; „de kennis van Mohammeds leer openbaart zich alleen (sic) door het inacht nemen van enkele formaliteiten, bidden en vasten op gezette tijden, besnijden, reinigingen en het niet nuttigen van al datgene waarvan het gebruik door den profet verboden is. Fanatisme wordt slechts bij enkele personen aangetroffen; in Passir en in het N. O. gedeelte zijn intengendeel (sic) nog vele heidensche gewoonten en gebruiken bij de Mohammedanen in zwang." Zake-lijk hetzelfde vinden wij omtrent de bevolking van Pelalawan (Sumatra) aange- teekend in het Tijdschr. van N. I. November 1882, pag. 334.

beeld hunner dwaasheid voor oogen te houden. Denkt u eens een intelligent, weetgierig Javaan, die den invloed des Christendoms op de Europeesche beschaving wil leeren kennen en nu met een Nieuw Testament en eenige godgeleerde werken, Europa gaat doorreizen. Hier vindt hij Christenen, voor houten en steenen beelden zich nederbuigend, voor wie de Bijbel een verboden boek is; ginds vindt hij anderen, die Gods woord wel als eenig richtsnoer des geloofs achten, maar waarvan de meerderheid met den inhoud der Openbaring minder goed bekend is dan onze leergierige Javaan. Hij zoekt vergeefs naar menschen die, tegen den morgen niet bezorgd, het hunne verkoopen om het den armen te geven en zoo een schat te hebben in den Hemel. Velen dienen den Mammon — weinigen twee heeren. Onkunde allerwegen; bijgeloovige meeningen en practijken overal naar den aard des lands. De slotsom van den reiziger is: het Christendom bedekt de Europeesche maatschappij als een officiëel kleed, een kleed vol o! zoo groote gaten, waardoor de ouden Heiden in zijn volle naaktheid zich vertoont¹⁾.

Dit oordeel zou zich laten verklaren, omdat onze Javaan, hoe leergierig ook, blijkbaar geheel nieuweling of dilettant is op historisch gebied; en zaken, die niet door een wonder uit den Hemel daalden, maar op aarde zich ontwikkelden, kan men slechts geschiedkundig verstaan. Gelijk met hem, zoo is het met velen onzer landgenooten, die na kennismaking met het leven van Javanen of Maleiers, telkens uitroepen: zijn dat nu volgers van Mohammed? Ja, antwoorden wij, het zijn lieden, die evenals de Egyptenaren,

---

1) Wie in de zulk eene vergelijking van de werking des Islams op de ethnologische eigenaardigheden zijner belijders met die des Christendoms op de volkeigenaardigheden der Christenen, gelijkstelling van beide werkingen lezen wil (gelijk J. de Louter in zijn Brief aan mijn adres, Ind. Gids, Augustus 1883 deed), is verblind door onkunde of onwil. Wij bedoelen natuurlijk, dat beide godsdiensten op hun gebied eene gelijksoortige werking, — beide groepen van volken eene gelijksoortige tegenwerking uitoefenen. Om Christenen of Mohammedanen van zeker ras te leeren kennen, heeft men dus zoowel de ethnographie van dit ras als de kennis van wezen en geschiedenis dier godsdiensten noodig.

Syriërs, Arabieren den invloed des Islâms ondergaan hebben; zocht gij echter menschen die alleen moslims zijn, dan ver-
wart ge ideaal en werkelijkheid, dan zoekt ge wandelende abs-
tracties; slaat dan uwe boeken op en ziet niet rond in de wereld.
Voordat wij u echter het recht toekennen de Archipelbewoners
slechte moslims te noemen omdat de groote massa aan uiterlijk-
heden hangt en van het wezen harer religie weinig of niets
begrijpt, eischen we van u, dat ge ons één volk ter wereld aan-
wijst, waarvan de groote menigte in kennis van haren godsdienst
verder gevorderd is.

Over de waarde van een godsdienst zullen de meeningen
steeds uitéénloopen; de één vindt in de geloofsleer des Islâms
bijna alles voortreffelijk, de ander afschuwelijk of onzinnig; van
de uitwendige zijde dezer religie, van het rituëel krijgen bijna
allen, in weerwil van het overdreven formalisme, een diepen in-
druk van eenvoud en waardigen ernst. Als geheel is de Moham-
medaansche ritus zeker niet slechter dan eenige andere. De maat-
schappelijke inzettingen, van Allahs wege gegeven, getuigen van
veel zin voor orde, tucht en billijkheid. Slechts de treurige positie
der vrouw schijnt ons een onoverkomelijk bezwaar tegen hooge
waardeering dezer wetgeving. De vrouw staat in de meeste mos-
limsche landen zedelijk en verstandelijk laag; men verhaalt dan
ook van Mohammed, dat toen Allah hem bij zijn leven een blik
in de hel gunde, hij daar vooral eene menigte vrouwen opmerkte.
Moeielijk is het te zeggen wat hier oorzaak is, wat gevolg; heeft
de lage ontwikkelingstrap der vrouw op de opvatting der wet of
heeft de wet op hare ontwikkeling ongunstig gewerkt? Het eenige
wat men ter tegemoetkoming aan dit bezwaar zou kunnen aan-
voeren is, dat een andere toestand ook in den Islâm zeer wel
mogelijk blijft. De wet gebiedt den mannen niet, neen beveelt
hun zelfs niet aan, zich om nietige redenen van hunne echtge-
nooten te ontdoen of meer dan ééne vrouw te houden. Intusschen

blijft het gevaar groot, dat de zeer ondergeschikte positie der vrouw, door de goddeijike wet gesanctioneerd, niet door den wil der mannen zal worden opgeheven. Maar overigens komt, in de boeken althans, alles tot zijn recht. Zelfs jegens slaven¹⁾ en huisdieren schrijft de Islâm aan Allahs dienaren omvangrijke verplichtingen voor.

Wij zeiden in onze inleiding dat voor de bepaling der betekenissen van den Islâm in een land niet slechts de vervulling van een plus of minus der tallooze voorschriften, de meerdere of mindere kennis der leer, maar vooral de gezindheid der bevolking in aanmerking moest komen. Voor eene goed-mohammedaansche gezindheid is niets meer kenschetsend dan de verhouding jegens anders denkenden. De ongeloovigen, de kâfirs, zijn òf onwetenden òf onwilligen. De eersten moet men door onderwijs, de anderen door geweld tot rede brengen. Die zich dit niet laten welgefallen, moet men als vijanden beschouwen en bestrijden. Tot de onwilligen behooren de Joden en Christenen, die beter moesten weten, maar die willekeurig den zin of de woorden hunner goddelijke openbaringen veranderd hebben. Op den dag des oordeels worden zij ter helle verwezen en, als zij zich op Mozes en Jezus beroepen, zeggen dezen: gaat weg van mij, gij Joden, die Jezus hebt willen kruisigen; gij Christenen, die drie goden aanbidt; gij beiden, die den beloofden laatsten gezant van Allah hebt afgewezen. Tot den oordeelsdag geeft men hun uitstel van executie, mits zij zich altijd en in alles de minderen der moslims

---

1) Van de slavernij mag men den Islâm allerminst een verwijt maken; hij schafte deze evenmin af als het Christendom dit deed, maar regelde haar op zeer billijke wijze; men kan ook dikwijls vernemen, dat het lot der slaven in moslimsche landen vaak beter is dan dat van Europeesche loondienaren. Alleen door gevangenneming in den heiligen oorlog en door geboorte uit slavenouders kan men slaaf worden. Voor vele verzuimen is als boetedoening de vrijlating van een geloovigen slaaf voorgeschreven; een Allah welgevallig werk is zij altijd. Men ziet dus, naarmate het ideaal des Islâms der vervulling zou naderen, zou ook het aantal slaven verminderen.

betoonen. Onderwerpen zij zich niet, dan geldt het bevel des heiligen oorlogs ook tegen hen. Op het gebied der geloofsleer zijn de Mohammedanen tegen alle argumenten van Jodendom en Christendom gewapend; in de praktijk roept Allah zelf hen om over Joden en Christenen te heerschen. Elk „positief” geloof maakt zijne belijders trotsch: de Christen roemt in den Heer en mag wel niet den ongeloovige, maar toch het ongeloof haten, eene onderscheiding, die velen moeielijk valt; — de Joden beschouwen zich als Gods uitverkoren volk, waarvoor de „volken” zich eenmaal zullen buigen in het stof. Beiden wachten echter van God alleen de vernietiging van de vijanden der waarheid; deze komt op supranatureele wijze tot stand. Geheel anders de moslim, die zich als het werktuig beschouwt in Allahs hand, om reeds op aarde het ongeloof niet alleen, maar ook de ongeloovigen te verdelgen. Geen wonder dat deze plicht, waar het mogelijk was, het best werd betracht; dat deze gezindheid, die den natuurlijken hoogmoed bevredigt, voor eer- en heerschzucht wegen opent, overal gereeden ingang vond; dat dit fanatisme, gelijk men het pleegt te noemen, de internationale broederband is, die alle geloovigen verbindt.

Naar Oost-Indië echter zou, naar veler oordeel, juist dit karakteristieke element van den Islâm niet zijn overgebracht. Vraagt gij op welken grond zij aldus oordeelen? Omdat zij, in Indië gekomen, niet de gansche bevolking in reien geschaard vonden, met Qorâns in de ééne, zwaarden in de andere hand, gereed om den strijd op leven en dood te aanvaarden! Alsof niet ook elders in het gebied der Halve Maan de geloovigen geleerd hadden, zij het ook tandeknarsend, voor de vijanden van Allah neder te hurken en te kruipen. Alsof niet overal, waar de Europeaan hen lang heeft overheerscht, zekere klassen der moslims allengs aan dien toestand gewonnen en hem, voor een tijd althans, als natuurlijk beschouwen. Kunt ge niet gelooven, dat het buskruit is, waarmeê gij speelt, voordat de lont erin gestoken wordt? Dat dit buskruit, eenmaal ontbrand, zijnen gloed ook aan de minder ontvlambare brandstof in zijne omgeving zal mededeelen? Dat bijna alle bewegingen, die men

gevaarlijk acht voor de klassieke Indische RUST, van moslimschen ijver uitgaan, is overbekend. Tot de Javaansche volkslitteratuur behooren geschriften over het laatste der dagen ¹⁾, waarin met waren wellust wordt stilgestaan bij de schets van al de ellende, die men den Hollanders en anderen ongeloovigen zal aandoen, dán als men kan.

In de Menangkabausche Oendang-oendang wordt niet alleen de komst der „Satansche Hollanders” als een aanval op den Islâm voorgesteld, maar ook herinnerd dat het de plicht is der moslims, de broeders in het geloof te helpen en alle kâfirs te haten. Volken, die zulke voorstellingen scheppen en zich erin verlustigen, zijn zeker wel als brandstof te beschouwen. Het buskruit zijn dan de hadji's, die hunnen geloofstrots in Arabië verlevendigden; ook de Arabieren, die in Indië ten handel komen en de leerlingen, die zij daar vormen. En de lont? Die ontbreekt gelukkig vooralsnog. En de Hemel beware er de oppervlakkige beoordeelaars van den Oost Indischen Islâm voor, om van haar te moeten leeren, dat waarlijk ook Javanen en Maleiers Mohammedanen zijn!

1) Men zie Meded. Zend. Gen. XIII: 307 vv.

① Hb 99/6

ULB Halle
001 172 077 3/1

